

ТРЕНІНГИ І СИСТЕМА ТРЕНАЖІВ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ СТУДЕНТАМИ ПРОФЕСІЇ АКТОРА

В. Д. Мізяк

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
vit.mizyak@gmail.com

V. Miziak

Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2923-2297>

В. Д. Мізяк. Тренінги і система тренажів у процесі опанування студентами професії актора

У статті розглянуто питання залучення різноманітного інструментарію під час опанування професійних навичок і виокремлення використання тренінгів та систем тренажів як найефективніших інструментів опанування професії. Розкрито важливість постійного заохочення студента-актора до опанування професійних тренажів з різних напрямів акторської діяльності. Також у межах цього дослідження проаналізовано процес впливу на якість формування важливих професійних навичок студентів за напрямом «Акторське мистецтво драматичного театру і кіно» за допомогою механізмів упровадження тренінгів та системи тренажів у практичній роботі в межах занять з акторської майстерності.

Ключові слова: *тренінг, сценічне мовлення, театральне мистецтво, професійні навички, акторський тілесний тренаж, тренінг з акторської майстерності, актор, сценічна практика.*

V. Miziak. Trainings and training system in the process of mastering the profession of an actor by students

The purpose of the study. To show the effectiveness and significance of training sessions and training systems during formation of professional skills in young actors. An additional goal of the research is to reveal the significance of practical self-education (particularly, in the form of various psychophysical training sessions) in the professional activity by the students of the Acting Department, Faculty of Theater Arts of Kharkiv State Academy of Culture.

The methodology. To solve the tasks specified in the article, the research methodology was chosen that is determined by specific and multi-layered nature of chosen topic and by the purpose of the study. Among the applied methods, the main one is a complex

multidisciplinary method with an additional use of the authorial methodological materials. Besides, using this method the author relied on materials of generally recognized theatrical studies-related sources on the topic of the article. Principles peculiar to the method of analytical and synthetic processing of sources, as well as to artistic analysis, were also applied.

The results. From the very first hours of students' studies, acting skills offer them forms of group- and partner-based training sessions and individual training sessions as the tools to learn the profession's individual components in practice. The mechanisms of forming the habit for this type of work are related both to the mechanism of student-actor's self-discipline and to the need for constant application of such a habit. When mastering and constantly improving his/her skills during training sessions and in individual training systems, student-actor also learns to use appropriate tools and methods aimed at improving his/her professional activity without wasting his/her time on ineffective exercises and tasks (because students have already tried this in their own experience and understand exactly how much this helps them). This, in turn, works to raise personal level of professional mastery. In accordance with industry standards of higher education, student-actors' practical activity (both under educational assignments and during independent work) should be aimed at deepening the quality of professional knowledge, at development of creative abilities and students' creative individuality, and their self-affirmation.

The scientific novelty lies in the fact of being an attempt to generally systematize the implementation of the system of training sessions into the structure of educating the actors of drama theater and movies and to review these areas in the context of expediency with regard to social demands facing modern novice actors.

The practical significance. Study of foreign experience is a promising trend in the specified topic and can produce positive results in further scientific research.

* This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

In addition, study of experience of acting schools close to the Ukrainian one can become a positive basis for further scientific research. Comparative analysis of speech techniques of the world's most famous theater schools would also be relevant. This will both enrich the substantive component of the structure of teaching the entire line of acting-related disciplines and add depth to the general pedagogical essence in formation of subsequent educational disciplines for students specializing in theater, movie and television acting.

Keywords: *training, scenic speech, theatrical arts, professional skills, actor's body training, training in acting techniques, actor, stage practice.*

Постановка проблеми. Для молодого актора-початківця (і особливо — студента) запорукою власної професійної успішності є вдале опанування свого психофізичного стану як основного інструменту в процесі співпраці з партнером і самостійно над формуванням ролі, яка є запорукою професійної успішності. Тому напруження в цьому аспекті неабияк важливі як під час навчального процесу з акторської майстерності у студентів, так і в самостійній роботі акторів-початківців театру та кіно.

Використання тренінгів та систем тренажів під час формування професійних навичок має широке коло застосування, забезпечує подолання поширеної проблеми, яка полягає в тому, що актори-початківці часто нехтують періодом навчання та ігнорують значення наявності широкого інструментарію власних можливостей у своєму професійному житті, покладаючись лише на акторське обдарування. Залучення досвіду тренажного процесу та напряму тренінгів має також методичну вагу в науковому дослідженні теоретичної й практичної складової акторської професії.

Акцентуючи на українському досвіді творчо-орієнтованої освіти, можна виокремити той факт, що в нинішньому мистецькому освітньому процесі України є певна архаїчність традицій мистецької освіти, де значення тренінгу і систем тренажів не є такими важливими, як у сучасній мистецькій освіті інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему, викладену в дослідженні, трактували як суто теоретики театрального мистецтва, так і митці, відомі за своїм практичним доробком.

Серед значущих імен світу театру слід згадати Б. Брехта та його теоретичний текст «Про мистецтво театру» (1977), надбання легендарного українського режисера Леся Курбаса (1996), дослідження «Праця і талант в творчості актора» естонського театрального режисера і педагога В. Пансо (2014), роздуми українського актора І. Мар'яненка (1964) та багатьох інших. Проте здебільшого тренінги та система тренажів для цих театральних постатей були лише додатковими джерелами розкриття акторських можливостей. Лише Лесь Курбас, базуючись на власному акторському та педагогічному досвіді, визначав ці напрями, згідно з їхньою ефективністю, важливішими за інші. Однак цей аспект ширше подано в дослідженнях творчості Леся Курбаса такими науковцями, як Н. Єрмакова (2012), Н. Корнієнко (1998), Л. Танюк (2012).

Аналізуючи досвід ХДАК упровадження системи тренажів і тренінгів, слід згадати дослідження заслуженого діяча мистецтв України І. Бориса (2019, 2020) (особливо його науково-дослідницьку монографію «Таїнство творіння актора та режисера» та наукову статтю «Тенденції традицій і сучасність у вихованні та становленні професійного актора і режисера драматичного театру», що, на нашу думку, найповніше розкривають сучасний стан і певні аспекти тренінгової системи мистецької освіти). Про це частково згадує викладач ХДАК Н. Ігнат'єва (2022) у дослідженні («Тренінг у процесі занять зі сценічного руху»), де авторка також розглянула питання застосування тренінгів і тренажів у навчальному процесі дисциплін, що входять до системи сценічного руху.

Серед практичних праць українських науковців, близьких за змістом до теми статті, слід згадати дослідження представника викладацької школи КНУКіМ М. Крипчука (2022) («Рольовий тренінг у роботі над навчальною виставою»), де визначається роль акторського рольового тренінгу в загальному процесі підготовки вистави, показується вирішення творчих проблем удосконалення цієї роботи у вищій навчальній школі. А також слід означити неоднозначну (на нашу думку), але відому наукову статтю («Акторський тренінг у контексті дистанційної освіти») В. Штефюк (2021). У цій публікації авторка

виявила особливості викладання традиційних технік акторської майстерності в межах нових технологій та цифрового зв'язку на прикладі акторського тренінгу в умовах дистанційної освіти тощо. Проте слід зазначити, що цифровізація має не настільки значний вплив на напрями тренінгів і тренажів, як про це зазначає авторка.

Мета статті — продемонструвати ефективність та важливість використання на практиці у процесі формування фахових навичок молодого актора **тренінгів та систем тренажів**. Додатковою метою дослідження є розкриття значення у професійній діяльності студентів акторського відділення факультету сценічного мистецтва ХДАК самоосвіти в практичній площині (зокрема у формі опанування й використання різноманітних психофізичних тренінгів).

Завданнями для досягнення поставленої мети є і суто теоретичні питання: огляди наукових досліджень і методичних розробок за темою статті та пошуки інших джерел інформації за темою; практичні завдання: збір власних наукових спостережень за студентами під час занять та аналітика власного педагогічного досвіду автора статті в ХДАК; виокремлення тенденції до нової мотиваційної системи актора для розкриття повного спектра природних можливостей та інші менш значущі завдання.

Методи дослідження. Для вирішення зазначених поставлених завдань обрано методологію дослідження, зумовлену специфікою та багатшаровістю обраної теми й поставленої мети. Серед методів, які застосовано, основним є комплексний мультидисциплінарний метод з додатковим використанням власних методичних матеріалів. Окрім того, у межах цього методу ми базувались на матеріалах загальновищаної театрознавчої літератури за темою статті. Також застосовуються засади, характерні для методу аналітично-синтетичної обробки джерел, а також для мистецтвознавчого аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акторська майстерність із перших годин навчання студента пропонує форми групових і партнерських тренінгів та індивідуальних тренажів як інструмент опанування на практиці окремих складових професії. Механізми формування звички до такого виду роботи, як тренінг

і тренаж, пов'язані як і з механізмом самодисципліни студента-актора, так і з необхідністю постійного користування такою звичкою.

Система тренінгів і тренажів спрямована на те, щоб студент-актор набув навичок застосовувати їх у практичній діяльності відповідно до конкретних обставин і, як результат, — став ефективнішим порівняно з іншими колегами, що в робочому процесі над виставою часом мають неабияке значення і можуть вплинути на подальшу акторську діяльність та навіть кар'єру. Цю думку в різних трактовках можна знайти в теоретичних матеріалах Леся Курбаса (1996) та В. Пансо (2014).

Якщо розглядати це питання в європейській театральній площині і тієї, що має опосередковане відношення до театального середовища, то питання особистісної мотивації студента все частіше означається як першозначуще. І це безпосередньо пов'язано з тим, що психофізичні акторські тренінги — це саме те, що дозволяє людині розвинути ті «soft skills», яких потребує сучасний світ. Навіть бізнес дедалі більше розглядає акторську майстерність через тренінги та тренажі як ефективний спосіб розкрити власну харизму, зняти напруження й затиски в тілі та позбутися страху публічності.

Не слід ігнорувати також важливість чіткого й зрозумілого студентові пояснення значення кожного тренажу чи вправи тренінгу в підготовці актора. Глибинні дослідження про це ми бачимо з теоретичних текстів Б. Брехта (1977), лише прямо не зазначена звична нині термінологія з опису тренінгів та систем тренажів. Необхідно, щоб студенти знали і розуміли призначення кожної вправи, тільки тоді вони будуть тренуватися свідомо. Отже, розпочинаючи вивчення вправи, слід не тільки пояснити техніку її виконання, а й зробити так, щоб у студента сформувалось повне уявлення про зміст, вплив вправи на якість діяльності актора загалом, а якщо це ще і являє собою сценічну навичку, то викладач має пояснити, у яких обставинах ця навичка може знайти застосування в ролі. Це сприяє формуванню навичок роботи над тренінгом і тренажем у студента-актора.

Аналізуючи власний педагогічний досвід у ХДАК, проявилось те, що студент у процесі

роботи має зрозуміти, що завдяки тренажу (наприклад, зі сценічної мови) в нього покращуються інші показники (стає правильним дихання, більш тренуваними стають мовний апарат і м'язи всього тіла), потрібні як складові професійної підготовки актора. І саме така гостра необхідність опанування тренувальної системи через наочну швидку результативність набагато ефективніша, аніж просто намагання завдяки формам тренінгів та тренажів збагатити форми освітнього процесу.

Під час засвоєння і постійного вдосконалення своєї майстерності у тренінгу й окремих тренажних системах студент-актор навчається також і використовувати найоптимальніші засоби, методики, спрямовані на вдосконалення своєї професійної діяльності, не витрачаючи свій час на неефективні справи й завдання (оскільки він це вже на власному досвіді спробував і розуміє, наскільки саме йому це допомагає). Це водночас сприяє підвищенню особистісного рівня володіння фахом.

Наукові спостереження за студентами кафедри майстерності актора факультету сценічного мистецтва ХДАК під час занять засвідчили, що дієвими постають завдання, зацентровані не лише на технічній складовій (повторити, повернутись певним чином, дихати тощо), а й на опануванні нових шарів знайомої галузі роботи.

Студенти кафедри майстерності актора ХДАК із зацікавленням долучились до процесу, який передбачав після пояснення вправи чи етапів виконання тренажу самостійне створення схеми своїх подальших дій над виконанням тренінгу чи вправи так, як вони її зрозуміли. Під час повторення ця схема доповнювалась студентами на власний розсуд різними деталями, індивідуальними пристосуваннями тощо. Цей прийом надає можливість викладачу бачити, наскільки точно й швидко у студентів виникає враження та оцінка дій, а також можна судити про увагу студентів, уяву, точне мислення, а за якістю виконання зробити висновок про рівень координації та ступінь опанування професії.

На підтвердження того, що це не поодинокий випадок, є цікавий практичний досвід за темою викладеного матеріалу в статті, а саме освітні заходи НСТДУ в період з 2020 по 2022 рр. зі

сценічної мови та співу. Ця діяльність публічно висвітлювалась як на сторінках профільних видань, так і на сайті НСТДУ. Так, одним із завдань, яке найбільше повторювалось, було відтворення народних пісень в автентичному вигляді, тобто без зайвої композиторської обробки, але водночас з усіма інтонаційними нюансами. Студенти різних вікових категорій по-новому поглянули на знайому форму своєї діяльності.

Кожен заклад вищої мистецької театральної освіти стикається з питанням якісного формування нової генерації спеціалістів за обраним фахом. І тут організація практичної роботи студентів відіграє важливе значення. Відповідно до галузевих стандартів вищої освіти, практична робота студентів-акторів (як у межах навчальних завдань, так і в самостійній роботі) має бути спрямована на поглиблення якості професійних знань, на розвиток творчих здібностей та творчої індивідуальності студента, його самоствердження. Усе це має відбуватися в результаті художньо-творчої діяльності як найважливішого виду духовної діяльності людини. Ефективність такої діяльності зумовлюється багатьма чинниками, зокрема найголовнішим стає поєднання мотиваційно-цільової, змістовної та когнітивно-творчої складових.

Проявились і нові тенденції до нової мотиваційної системи актора для розкриття повного спектра природних можливостей. Часто студенти не хочуть докладати зусиль у самостійній роботі над тренінгом і тренажем. Їхньою метою постає отримання кінцевого результату (створення акторського етюдю, розробка мізансцени чи партитури всієї ролі тощо). Але, мотивуючись лише цим, студент нівелює необхідність підготовчих складових (до яких усе ж таки, ми можемо віднести тренінги та тренажі). Це водночас призводить до того, що фінальний результат, який хочуть отримати студенти, стає невідпрацьованим, поверхневим та радше аматорським, аніж професійним.

Для того щоб зменшити цю тенденцію серед студентської молоді, що опановує професію актора театру та кіно, потрібна, наприклад, розробка нової мотиваційної системи молодого митця. Вона має містити як інноваційні складові, пов'язані із сучасними викликами суспільства (масова диджиталізація, швидкість роботи

над творчими проектами тощо), так і суто психологічні чинники або давно зарекомендовані в роботі акторської педагогіки напрацювання.

Іншою проблемою постає питання втоми. Вона виникає здебільшого в результаті надмірного фізичного навантаження і проявляється у вигляді тимчасового зниження працездатності. Це вже стає причиною небажання студента виконувати самостійно тренінги або тренажі. Так, заняття фізичними вправами під час тренінгу і тренажу, які здійснюються студентом цілеспрямовано та з інтересом, викликають у нього меншу втому та додаткові позитивні емоції. І навпаки — втома настає значно раніше, коли немає справжнього, а не вдаваного інтересу до занять. Цікаво, що в цьому разі ознаки втоми на початку занять такого невмотивованого студента не проявлятимуться і будуть аналогічними тому студенту, що має мотивацію до занять.

Не применшуючи важливість самостійної роботи студента і його самоосвіти, слід зазначити і те, що педагогові, який допомагає студентам опанувати акторську майстерність, необхідно помічати в художньо-творчому розвитку студентів дві сторони — соціальну і моральну, та стимулювати їх одночасний розвиток.

Також слід не забувати й про те, що студент, у процесі свого навчання, повинен систематично відвідувати заняття з акторської майстерності (особливо практичні й індивідуальні), уміти відпрацьовувати поданий матеріал як на заняттях, так і в позаурочний час. Для запобігання перевтоми педагогу необхідно рекомендувати студенту нормалізувати свій режим дня: усунути недосипання, намагатись зменшити навантаження, допомогти правильно чергувати заняття та відпочинок (і тут важливо те, як організований навчальний процес, наскільки він збалансований за цими критеріями).

Навичка роботи над тренінгами і тренажами стає актуальною ще й тому, що студент має вміти добросовісно виконувати завдання для самостійного опрацювання. Тренажі та тренінги позбавляють студента від зайвих навантажень, створюючи умови до роботи в майже автоматичному вигляді на рівні рефлексів. Також ті студенти, що займаються своєю самоосвітою за допомогою тренінгів і тренажів, мають набагато

більшу амплітуду використання новітніх методик та мають вищий рівень своєї акторської підготовки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що на практичних заняттях у формі тренінгу та тренажу студенти легше вивчають та вдосконалюють техніку виконання окремих елементів з арсеналу своїх акторських можливостей. Окрім того, студенти опановують вправи та їхні комбінації з тренажів, оволодівають методикою розробки, складання та розучування таких технік.

Висновки. Сучасна професійна освіта (особливо мистецька і такий складний її напрям, як сценічний) має забезпечувати необхідний рівень сформованості фахових можливостей. Ефективне використання тренінгів і систем тренажів та методична орієнтованість навчальних планів, згідно із сучасними вимогами професії, разом постають одним з найбільше збалансованих комплексних підходів, що застосовується під час опанування студентами професійних навичок у професії актора (як на кафедрі майстерності актора факультету сценічного мистецтва ХДАК, так і у площині мистецької освіти в Україні та у країнах Європи і США).

Проаналізувавши наукові дослідження практиків та теоретиків театру і певні методичні розробки за темою статті, слід зазначити, що використання тренінгів та систем тренажів розглядається лише як частина загального процесу розвитку вмінь всього комплексу акторських можливостей студента. Наукові розвідки свідчать: це можливо завдяки багатьом факторам, але наголошується на тому, що значення системи тренувальних вправ неможливо недооцінити. Саме завдяки комплексу вправ студенти працюють над удосконаленням та усуненням недоліків, адже саме це типово для молодого актора театру та кіно.

Завдяки визначеному практичному завданню дослідження мотиваційної системи актора для розкриття повного спектра природних можливостей (та аналізу виокремлення тенденцій у сучасному освітньому процесі студента актора), розглянуто питання особистісної мотивації студента до такого виду діяльності. Це слід враховувати й тому, що в навчально-виховній діяльності вищих навчальних закладів (згідно

з нормами Болонського процесу) заплановано виведення на перше місце самостійної роботи студентів.

Проаналізувавши збір власних наукових спостережень за студентами під час занять із власного педагогічного досвіду на кафедрі майстерності актора у ХДАК, важливо вказати на те, що важливість питання наявності мотивації та розвитку вмінь самостійного опанування тренінгів і практичних занять з окремих складових професії (вокал, хореографія, сценічний рух, фехтування, сценічна мова тощо), в сучасному процесі виховання актора значно посилюється. Тренінг та тренаж під час формування професійних навичок під час опанування цієї професії стають важливими складовими та прискорюють самовдосконалення актора-початківця (навіть порівняно зі звичними формами викладання акторської майстерності етюдності та самостійних уривків).

Перспективи подальших досліджень. Тема, яку розглянуто в статті, все ще потребує подальшої розробки й окремого глибинного аналізу. Саме дослідження кожної складової цього питання (і теоретичної, і практичної) уможливило би долучення до теоретичної складової тренінгів та тренажів сучасних методологічних засад. Певні напрями, де вже існує механізм тренінгу як інструменту опанування професії, як то сценічне мовлення, вокал або сценічний рух, постійно поповнюються науковими працями, де, окрім практичних порад і аналітики, розглядається також і немало аспектів впливу на акторську професію загалом.

У процесі навчально-тренувальної роботи у студентів також формуються професійно-педагогічні навички навчання різних елементів, вправ та технік тренажів і тренінгів. Допомога в цьому — створення логічної схеми під час розуміння таких форм роботи студента-актора.

Вивчення зарубіжного досвіду є перспективним напрямом за означеною темою і може надати позитивні результати в подальшому науковому дослідженні. Окрім того, вивчення досвіду близьких до української шкіл акторської майстерності може стати позитивним підґрунтям для подальших наукових пошуків. Доречним стане також і порівняльний аналіз мовленнєвих методик найвідоміших світових театральних шкіл. Це збагатить змістовну складову як структури викладання всієї лінійки предметів, пов'язаних з акторською майстерністю, так і додасть глибини в загальну педагогічну сутність у процесі формування подальших навчальних дисциплін для студентів-акторів театру, кіно та телебачення.

На основі викладеного матеріалу можна дійти узагальнюючого висновку, згідно з яким проблема вдосконалення та методологічного оновлення є характерною для багатьох творчих закладів України, які виховують акторів. Але саме сучасний стан педагогічної методики роботи зі студентом у практичній площині та впровадження найкращих досягнень світового досвіду роботи над тренінгами і тренажами може поліпшити ситуацію. Модернізацію освітніх програм необхідно робити з метою формування якісного і продуктивного багажу професійних навичок.

Список посилань

- Борис, І. (2019). Тенденції традицій і сучасність у вихованні та становленні професійних акторів і режисерів драматичного театру. *Культура України*, 63, 110–120.
- Борис, І. (2020). *Таїнство творіння актора та режисера: науково-дослідницька монографія*. Друкарня Мадрид.
- Брехт, Б. (1977). *Про мистецтво театру*. О. Чирков (Переклад з німецької, упорядкування, вступна стаття, коментарі). Мистецтво.
- Єрмакова Н. (2012). *Березільська культура: Історія, досвід / ІПСМ НАМ України*. Фенікс.
- Ігнатська, Н. (2022). Тренінг у процесі занять зі сценічного руху. *Культура України*, 76, 139–143.
- Клепиков, О., & Кучерявий, І. (1996). *Основи творчості особи*. Вища школа.
- Корнієнко, Н. (1998). *Лесь Курбас: Репетиції майбутнього*. Факт.
- Крипчук, М. (2022). Рольовий тренінг у роботі над навчальною виставою. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*, 1.
- Курбас, Лесь (1996). *Театральні закони і акценти*. Логос.
- Ленська, Т. (2007). *Ритмічна гімнастика (теорія і методика)*. Аксіома.

- Мар'яненко, О. (1964). *Сцена, актори, ролі*. Мистецтво.
- Пансо, В. (2014). *Праця і талант у творчості актора*. Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.
- Танюк, Л. (2012). Талант і талант Леся Курбаса. Харків. *Національний центр театрального мистецтва ім. Леся Курбаса*, 6–21.
- Тополевський, В. (2015). Педагогічний вплив на розвиток творчої індивідуальності майбутнього актора. *Культура України*, 51.
- Штефюк, В. (2021). Акторський тренінг у контексті дистанційної освіти. *Вісник Національної академії керівних кадрів і мистецтв*, 2.

References

- Borys, I. (2019). Trends of tradition and modernity in the education and formation of professional actors and directors of the drama theater. *Culture of Ukraine*, 63, 110–120. [In Ukrainian].
- Borys, I. (2020). *The sacrament of creating an actor and director: research monograph*. Drukarnia Madryd. [In Ukrainian].
- Brecht, B. (1977). *On the art of theater*. O. Chyrkov (Translation from German, compilation, introduction, comments). *Mystetstvo*. [In Ukrainian].
- Ermakova, N. (2012). *Berezil culture: history, experience / IPSM NAM of Ukraine*. Feniks. [In Ukrainian].
- Ihnatieva, N. (2022). Training in the process of stage movement classes. *Culture of Ukraine*, 76, 139–143. [In Ukrainian].
- Klepikov, O., & Kucheriavyyi, I. (1996). *Fundamentals of personality creativity*. Vyscha shkola. [In Ukrainian].
- Korniienko, N. (1998). *Les Kurbas: Rehearsals of the future*. Fakt. [In Ukrainian].
- Krypchuk, M. (2022). Role-playing training in the work on the educational performance. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv*, 1. [In Ukrainian].
- Kurbas, Les (1996). *Theater laws and accents*. Lohos. [In Ukrainian].
- Lenska, T. (2007). *Rhythmic gymnastics (theory and methodology)*. Aksioma. [In Ukrainian].
- Marianenko, O. (1964). *Stage, actors, roles*. *Mystetstvo*. [In Ukrainian].
- Panso, V. (2014). *Work and talent in the actor's work*. Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka. [In Ukrainian].
- Taniuk, L. (2012). Fortune and talent of Les Kurbas. *Kharkivskyi Natsionalnyi tsentr teatralnoho mystetstva im. Lesia Kurbas*, 6–21. [In Ukrainian].
- Topolevskiy, V. (2015). Pedagogical influence on the development of the creative personality of the future actor. *Culture of Ukraine*, 51. [In Ukrainian].
- Shtefiuk, V. (2021). Actor training in the context of distance education. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv i mystetstv*, 2. [In Ukrainian].

Мізяк В. Д., кандидат мистецтвознавства, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

Miziak V., Candidate of Art Criticism, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Надійшла до редколегії 21.11.2022